

UDK 111.821(497.57)
340.64(497.57)
811.163.42:373.21(497.57)

Original Scientific Paper
Izvorni znanstveni članak

Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova

Ivana Crljenko

Identitet je skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine pa, susljedno tome, identificirati se znači (samo)odrediti se. Budući da je prostor ključni tvorbeni element u procesu formiranja identiteta, osobito nacionalnog, regionalnog i lokalnog, zanimljiv je i geografima, pa se njime najviše bave politički i kulturni geografi. U radu je iznesen model geografskog proučavanja identiteta izraženoga u imenima ulica i trgova devet gradova u Sjevernom hrvatskom primorju. Ciljevi rada su: potvrditi činjenicu da se u urbanom pejzažu identitet može iščitati kvantitativnom i kvalitativnom značenjskom analizom imena ulica i trgova, utvrditi razliku u prisutnosti hodonima koji izražavaju regionalni identitet (tzv. regionalni hodonimi) i onih iz kojih se iščitava nacionalni identitet (tzv. nacionalni hodonimi) na Kvarneru i u Istri te ispitati u kojoj su mjeri u gradskoj toponimiji Istre izraženi talijanski utjecaji.

Ključne riječi: regionalni identitet, gradska toponimija, hodonimi, Kvarner, Istra

Expression of Identity in Urban Toponymy of the Towns in Kvarner and Istria

Identity is a group of characteristics which determine the distinctiveness of an individual or a group in terms of differences from or affiliation with other individuals or groups; accordingly, it follows that to identify oneself means to (self)determine the self. Whereas space is an essential formational element in the process of shaping identity, particularly national, regional and local, it is of interest to geographers and is mostly pursued by political and cultural geographers. This paper presents a model of geographical research of identity manifest in the names of streets and squares in nine towns of the North Croatian Littoral. It has three main objectives: to corroborate the fact that identity in the urban landscape can be observed through quantitative (statistical-mathematical) and qualitative (interpretative) semantic analysis of street and square names; then to establish the difference in the presence of hodonyms which reflect regional identity (the so-called regional hodonyms), and those which reflect national identity (the so called national hodonyms) in Kvarner and Istria; and finally to examine the level of prominence of the Italian influence in the urban toponymy of Istria.

Key words: regional identity, urban toponymy, hodonyms, Kvarner, Istria

UVOD

U svakodnevnoj komunikaciji danas se često mogu čuti izjave poput: *On ima krizu identiteta, ne zna tko je, ne zna gdje mu je dom; Ja sam regionalac; To su nacionalisti; On je kozmopolit, svjetski čovjek; To mjesto nema nikakav identitet, nikakvu posebnost; Zaštitimo našu baštinu i identitet* itd. Sve te izjave, bilo da je riječ o iskazivanju stava o nekom pojedincu, bilo da se govori o nekom gradu, regiji ili državi, odražavaju jednu zajedničku potrebu, a to je potreba za (samo)određivanjem, odnosno (samo)identificiranjem. Pitanje vlastitog a osobito zajedničkog određenja oduvijek je zaokupljalo svijest, kako samih pojedinaca i manjih zajednica, tako i društva u cjelini. Razlog tomu nije samo želja za osvještavanjem samoga sebe ili vlastite zajednice u odnosu na drugoga ili druge, nego i uzrokovanje čitavog niza posljedica koje takvo identificiranje može izazvati, a koje se na direktan ili indirektan, stvaran ili imaginativan, vidljiv ili nevidljiv način manifestiraju u geografskom prostoru. Kao ilustrativan primjer činjenice da posljedice koje određenje neke zajednice (u ovom slučaju nacije) donosi u razvoju ljudskoga društva mogu biti povijesno relevantne, često i prekretničke, jest proces kreiranja novih nacionalnih država koji se redovito događa osnaživanjem mobilizacijskoga motiva buđenja nacionalnog osjećaja (svijesti ili identiteta) (Hooson 1994; Dijkink, 1996).

Prema rječničkoj definiciji, pod pojmom *identitet* podrazumijeva se „istovjetnost, potpuna jednakost“ (Klaić, 1972). Enciklopedijski izvor (2003) nudi više definicija: „identitet je odnos po kojem je netko ili nešto (npr. biće ili svojstvo) jednako samo sebi, tj. isto“, odnosno to je „skup značajki koje neku osobu (ili svojstvo) čine onom koja jest ili onim što jest“. Nadalje, identitetom se, ponajprije u sociologiji, smatra „skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine“ (Hrvatska enciklopedija, sv. 5, 2003). Prema tome, *identificirati se* ili *(samo)odrediti se* značilo bi utvrđivati istovjetnost (nekih) osobina ljudi ili skupina.

Ovisno o tome radi li se o pojedincu ili skupini, identitet se najuopćenije dijeli na individualni (koji odgovara na pitanje *Tko sam ja?*) i društveni, odnosno kolektivni (koji se bavi pitanjem *Tko smo mi?*¹). Daljnjim raščlanjivanjem, ovisno o dominantnom identifikacijskom obilježju, identitet se može podijeliti na spolni ili rodni, dobni, seksualni, rodbinski, jezični, vjerski, klasni, politički, prostorni (nacionalni, regionalni, lokalni) itd., od kojih su neki podijeljeni ili višestruki,² dok su drugi isključivi (poput spolnog ili dobno) (Hrvatska enciklopedija, sv. 5, 2003). U posljednjih je nekoliko desetljeća među šarolikom znanstvenom zajednicom porastao interes za istraživanjem političkih i seksualnih te, djelomično pod utjecajem deteritorijalizacije, koja je uzrokovana ojačanim globalizacijskim procesima, regionalnih i lokalnih identiteta (Banovac, 2000; Martin, 2005).

Znanstveni interes za proučavanjem identiteta postojao je i prije razdoblja postmodernizma,³ a susljedno primarnom interesu i metodologiji različitih znanstvenih disciplina, konkretizirao se kroz brojne radove sociologa, psihologa, kulturologa, antropologa, filozofa, ekonomista, povjesničara, politologa i geografa. Početke geografskog interesa za identitete valja tražiti u francuskoj modernoj geografskoj školi, koja je na prijelazu iz 19. u 20. st. bila pod izrazitim utjecajem Vidala de la Blachea. Zagovarajući regionalno-geografski koncept, on je smatrao da se regije mogu izdvojiti na temelju kulturne

sredine (miljea), odnosno karakteristika lokalne kulture ili načina života (*genre de vie*) neke zajednice, koji se manifestira kroz zajedničku tradiciju, institucije, jezik, običaje, način prehrane i dr. Kao utemeljitelj posibilizma, Vidal de la Blache je smatrao da je način na koji čovjek reagira i razvija se funkcija njegova doživljavanja okoline i odnosa prema njoj, iz čega proizlazi da je identifikacija s okolinom bitan element u odnosu čovjek-okolina.

Neke posibilističke postavke Vidala de la Blachea kasnije je preuzeo američki kulturni geograf Carl O. Sauer, no tek 1970-ih pod utjecajem simboličkog interakcionizma u sociologiji i radova američkih antropologa, identitet i njegova simbolička manifestacija u kulturnom pejzažu te njegovo formiranje u uvjetima globalizacije (ovo potonje osobito od 1990-ih) postaje jedna od prisutnijih tema u kulturnoj geografiji (Vresk, 1997; Cosgrove, 2000). Alison Blunt (2003) napominje da se interes geografa za identitete, između ostalog, reaktivirao i kao odgovor na pozitivističke prostorne analize. „Humanistički“ geografi tada su se, naime, počeli ozbiljnije baviti pitanjima mjesta (*place*), odnosno percepcijom, doživljajem i osjećajem mjesta (*sense of place*). Cilj im je bio zamijeniti „racionalnog“ čovjeka (objekt), „humanim“ čovjekom (subjektom) sa svim njegovim mislima, iskustvima, vrijednostima, emocijama i ponašanjem. Pritom su naglašavali da ono što upotpunjuje i određuje svakoga čovjeka jest njegov intenzivan osjećaj vezanosti za neki prostor (nadlokalni identitet) ili mjesto (lokalni identitet) (Crang, 1998; Duncan, 2000).

Usporedno s razvojem teoretskoga geografskoga znanja o identitetima, jačao je i interes za konkretnom primjenom tih spoznaja u okviru raznih društvenih akcija (npr. planiranje razvoja turizma utemeljenoga na kulturnoj baštini i specifičnostima nekoga kraja), od kojih neke akcije i njihove posljedice (npr. uređenje kuća, okućnica ili turističkih objekata u nekom kraju u skladu s tradicionalnim stilom gradnje, ulaganje u razvoj infrastrukture ili otvaranje raznih institucija u regiji s kojom se neka zajednica snažno identificira⁴) imaju vidljivu manifestaciju u geografskom prostoru.

Mnogi znanstvenici koji se bave proučavanjem identiteta smatraju da postoje tri osnovna tvorbena elementa koja formiraju kolektivni identitet: 1) svijest o zajedničkom prostoru, 2) svijest o zajedničkoj povijesti, i 3) svijest o zajedničkoj kulturi. *Prostor* se pritom izdvaja kao jedan od najvažnijih, ako ne i ključni element u tom procesu (Banovac, 1998., 2000; Crang, 1998; Mitchell, 2000; Panelli, 2004), jer se smatra da je on važan ne samo u procesu stvaranja istih iskustava i običaja među članovima zajednice, nego i u procesu eventualne zajedničke obrane od bilo kakve vrste vanjskih sukoba. Uočeno je, naime, da upravo sukob (rat) pojačava identitet (ili stvara zajednički, poglavito nacionalni, identitet), odnosno kreira nacionalnu koheziju (Banovac, 1996; Sekulić, 1997; Edgar i Sedgwick, 2004; Martin, 2005). U svojim istraživanjima geografi na prostor s jedne strane gledaju kao na osnovni element formiranja kolektivnog identiteta, a s druge kao na medij u kojem se on manifestira.

Prostorna identifikacija često je višestruka, što znači da se istodobno može odvijati na više razina. Tako se netko može smatrati Labincem, Istraninom, Hrvatom i Europljaninom, s podjednako izraženim identifikacijskim osjećajem za sve četiri razine ili pak s jače izraženom jednom prostornom razinom identiteta u odnosu na druge. Premda prostorne razine samoodređenja dimenzijama mogu obuhvatiti cijeli svijet (kao kod kozmopolita), ali i samo jednu gradsku četvrt ili ulicu (npr. Martićevci u Zagrebu), u literaturi se najčešće razlikuju nacionalni, regionalni⁵ i lokalni identitet.

Nacionalni identitet od drugih se oblika prostornih identiteta razlikuje ponajprije po svojem opsegu, jer nadilazi lokalnu i regionalnu vezanost, pripadnost društvenim slojevima, političkim strankama ili religijskim uvjerenjima. Kako je naglašeno, buđenje nacionalnog osjećaja (identiteta) vrlo je važan pokretački element u formiranju nacije i države, pa je zbog toga najčešće predmet interesa filozofa, politologa, ali i političkih i kulturnih geografa.⁶

Poistovjećivanje s nekom regijom i izražavanje osjećaja vezanosti uz nju upućuje na postojanje regionalnog identiteta. Budući da se upravo geografi najviše bave pojmom *regija*, ne začuđuje da u svjetskoj geografskoj literaturi postoji opsežan broj radova vezanih uz regionalne identitete i njihovu prostornu manifestaciju. Pritom se regija definira kao specifičan skup kulturnih odnosa između skupina stanovništva i pojedinih mjesta. Ti se odnosi temelje na svijesti pripadnika regije o njihovoj zajedničkoj kulturi i različitosti spram ostalih skupina. Regija je, prema tome, simbolično određen dio prostora jedne takve skupine (Vresk, 1997).

Jedan od vodećih suvremenih teoretičara geografije, Anssi Paasi (2002, 2003), napominje da je regionalni identitet glavni čimbenik u procesu institucionalizacije regija. Granice njegove rasprostranjenosti mogu se, ali i ne moraju, slično kao i kod identiteta na nacionalnoj razini, podudarati s administrativno-teritorijalnom jedinicom unutar nekoga prostora. Ako ne postoji takva podudarnost, regionalni identitet može postati konstitutivni element regionalnog otpora, tj. može dovesti do ekstremnog regionalizma i potom se rabiti u političke svrhe, čak i s ciljem „prekranja“ nacionalnih granica, što posljedično može izazvati konflikte.

Prema Crangu (1998), identitet se može iskazati sustavom simbola preko kojih se, osim identiteta, očituju i neke druge vrijednosti, vjerovanja i ideologije njegovih stanovnika. Ti sustavi simbola mogu biti: zastava ili grb države, regije ili grada, dijalektalne osobitosti jezika (kod lokalnih i regionalnih identiteta), zatim vidljivi pejzažni elementi poput spomeničke baštine, arhitektonskoga stila građevina, ergonima (imena tvrtki) (Šakaja, 2003, 2004), grafita, gradske toponimije te institucionalizacijom koja se provodi osnivanjem regionalnih organizacija (klubova, škola, tvrtki, nevladinih udruga i sl.), a koje već samim postojanjem upućuju na jače izražen regionalni identitet. I osjećaj nacionalne pripadnosti ostvaruje se i održava preko zajedničkih simbola. Takvi se simboli stoga mogu promatrati kao instrument simboličke konstrukcije nacionalnog identiteta, odnosno kao posrednici između političkih elita i „običnih“ ljudi (Azaryahu i Kook, 2002). O gradskoj toponimiji kao mediju izražavanja identiteta u prostoru u inozemnoj geografskoj literaturi postoji čitav niz radova, u kojima autori iščitavaju simboliku upisanu u uličnoj nomenklaturi kako bi otkrili vezu između imenovanja ulica i trgova i identifikacijskih obilježja stanovništva u pojedinim gradovima, regijama ili državama (u Izraelu Bar-Gal, 1989; u Singapuru Yeoh, 1996; u Berlinu Azaryahu, 1997; u SAD-u Alderman, 2003).

Svrha je ovoga rada dati prilog geografskom proučavanju prostornih identiteta iščitavanjem simbolike upisane u gradskoj toponimiji⁷ odabranih hrvatskih gradova, kako bi se dopunila zasad još prilično manjkava literatura o identitetima u hrvatskoj geografskoj bibliografiji. Pritom se osobita pozornost posvećuje razlikama u izraženosti identiteta koji se iščitava iz hodonima u dvama subregijama: u Istri i na Kvarneru. Taj se zadatak nastoji konkretizirati kroz nekoliko osnovnih ciljeva. Najprije se želi potvrditi činjenica da se

u urbanom pejzažu identitet može iščitati kvantitativnom i kvalitativnom značenjskom analizom imena ulica i trgova,⁸ zatim se utvrđuje razlika u prisutnosti hodonima koji izražavaju regionalni identitet (tzv. regionalni hodonimi) i onih iz kojih se iščitava nacionalni identitet (tzv. nacionalni hodonimi) na Kvarneru i u Istri, a naposljetku se utvrđuje da su u gradskoj toponimiji Istre izraženi talijanski utjecaji.

Analiza obuhvaća prostor Sjevernoga hrvatskog primorja, iz kojega je izdvojeno 9 gradova (5 istarskih i 4 kvarnerska) izlučenih po kombiniranom kriteriju veličine naselja i njegove funkcije. Po principu veličine naselja izdvojeni su svi gradovi Sjevernoga hrvatskog primorja koji su po popisu stanovništva iz 2001. imali između 5000 i 15 000 st. To su: Rovinj, Poreč, Labin, Opatija, Umag, Crikvenica, Mali Lošinj, Senj i Pazin, koji je, iako ima 4986 st., uzet u analizu zbog sadašnje funkcije županijskoga središta.

METODOLOGIJA RADA

Osnovne dvije metode koje se upotrebljavaju u značenjskoj analizi imena ulica i trgova u ovome radu su: 1) statistička metoda za kvantitativni dio analize, 2) interpretativna metoda iščitavanja (dekodiranja) teksta, u ovom slučaju planova gradova i uličnih ploča, za njezin kvalitativni dio. Osim navedenih, u radu su korištene i: a) komparativna metoda, kojom se utvrđuju razlike u izraženosti identiteta u istarskim i kvarnerskim gradovima te odnos identiteta i narodnosnog sastava, b) egzemplarna metoda, kojom se upućuje na pojedine primjere gradske toponimije. Glavni izvori podataka su: planovi gradova, *Hrvatski opći leksikon* (1996) i demografska statistika. Uvidom u planove devet izdvojenih naselja ukupno je analizirano 1024 hodonima.

Budući da je pitanje (samo)identificiranja zbog obilježja višestrukosti i subjektivnosti vrlo osjetljivo, često i toliko neodređeno da pojedinci sami za sebe izbjegavaju dati konkretne odgovore, ukalupljivanje nekoga ili nečega u jednu kategoriju pripadnosti može biti izloženo nesvjesnom subjektivizmu onoga koji provodi klasifikaciju. Da bi se izbjegla nedosljednost, određeni su prilično precizni kriteriji razvrstavanja identiteta izraženih u imenima ulica i trgova. Za tu je namjenu poslužio *Hrvatski opći leksikon* (Kovačec (ur.), 1996.), kao dostatan i zadovoljavajući kriterij sveobuhvatnosti hrvatskih i inozemnih osoba, pojmova, pojava i događaja.⁹ Na temelju njegova sadržaja, ovisno o tome postoji li određeni pojam ili češće osoba u leksikonu kao nosiva natuknica ili ne, izdvojene su sljedeće prostorne razine identiteta koji se iščitava iz ulične nomenklature:

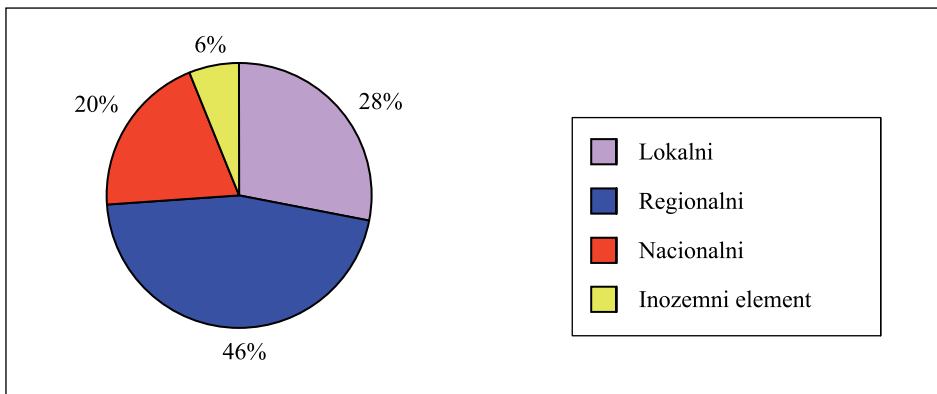
- 1) *lokalni identitet* – vezan je uz analizirani grad. U tu se skupinu gotovo redovito ubraja ulična nomenklatura po nekom gradskom orijentiru, kao što su brežuljak, rijeka, crkva, vrata, kula, tvornica, most i sl., a ulice koje nose takva imena najčešće vode do njih (npr. *Ul. Potok*, *Ul. Kolan*, *Ul. ispod volte*, *Predjel Kaštel*, *Ul. svetog Mikule*, *Pavlinka ul.*, *Ruminja vrata*, *Trg Tabakina*, *Kolodvorska ul.*).¹⁰ Nadalje, takvi hodonimi mogu upućivati na važne događaje iz povijesti grada, kao što je osnivanje ili oslobođenje grada (npr. *Ul. 6. svibnja*, *Ul. 9. rujna*) te na osobe koje su svojim životom ili djelom vezane uz taj grad. Ipak, takve su osobe u ovoj analizi svrstane u sljedeću kategoriju (vidi bilješku 11).

- 2) *regionalni identitet* – vezan je uz regiju Sjeverno hrvatsko primorje. Ovdje se ubraja ulična nomenklatura po osobama koje se ne nalaze kao nosive natuknice u *Hrvatskom općem leksikonu*; npr. *Ul. Kaetana Knežića, Ul. Filipa Vukasovića*),¹¹ zatim hodonimi koji se odnose na razna geografska imena iz promatrane regije (npr. *Učka ul., Istarska ul., Vinodolska ul., Paška ul., Creska ul., Opatijska ul., Rovinjska ul., Žminjska ul.*) te na pojmove i događaje vezane uz tu regiju (npr. *Ul. 43. istarske divizije, Ul. 1. istarske čete, Ul. istarskih narodnjaka, Ul. istarskih glagoljaša*).
- 3) *nacionalni identitet* – vezan je uz državu. U ovu se skupinu ubrajaju imena ulica i trgova po osobama koje se nalaze u Hrvatskom općem leksikonu kao nosive natuknice (npr. *Ul. Ante Starčevića, Ul. Stjepana Radića, Ul. Ivana Gundulića, Ul. Marka Marulića*) te toponimi, pojmovi i događaji koji su nacionalno važni. Na njihovu vezanost uz cijelu državu, a ne samo uz promatranu regiju ili analizirana naselja, upućuje činjenica da se isti hodonimi nalaze i u naseljima izvan regije, odnosno na području cijele Hrvatske (npr. *Jadranska ul./magistrala, Zagrebačka ul., Vukovarska ul., Hrvatski trg; Ul. 15. siječnja, Partizanska ul., Omladinska ul.*).
- 4) *inozemni element* – vezan uz osobe, događaje, pojmove i sl. izvan Hrvatske (npr. *Ul. Dantea Alighierija, Trg Venecije, Tršćanska ul.*).
- 5) *nema izražen prostorni identitet* (npr. *Stara cesta, Uska ul., Ul. 1. maja, Ul. 8. marta, Trg slobode*).

Valja napomenuti da se kod određivanja identifikacijskih obilježja ponekad moralo odstupiti od općega principa uopćavanja, jer bi se time izgubilo na kvaliteti i točnosti podataka. Konkretno, to znači da se često moralo pojedine ulice ili trgove svrstati u dvije kategorije (osobito kod onih koji su nazvani po osobama). Na primjer, ako je osoba rođena ili je neko vrijeme živjela i djelovala u jednom od analiziranih gradova, a pritom je i nacionalno važna, smatralo se da hodonim koji po njoj nosi ime izražava dvostruki identitet (regionalni i nacionalni; npr. *Ul. Vjenceslava Novaka u Senju ili Ul. Vladimira Gortana u Umagu*).

HODONIMI S OBZIROM NA RAZINU PROSTORNOG IDENTITETA

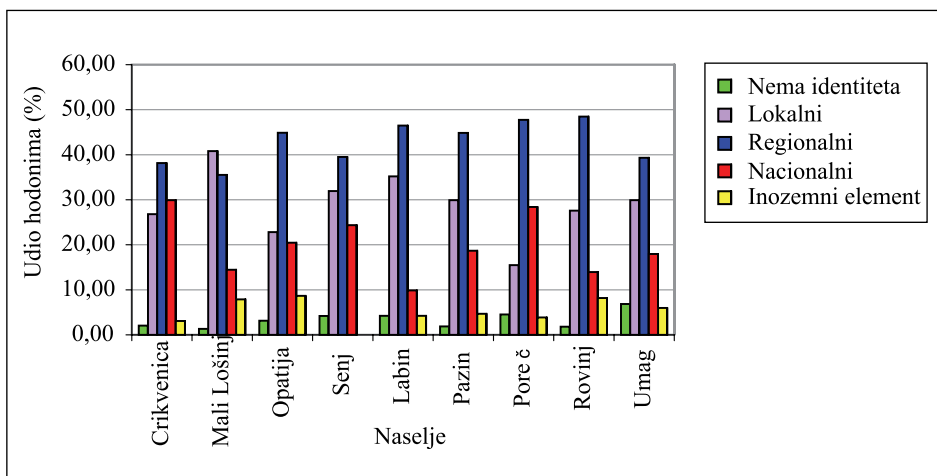
U 1024 analizirana hodonima prostorni identitet izražen je 1163 puta.¹² Kvantitativnom analizom gradske toponimije u svim odabranim gradovima (Sl. 1) utvrđeno je da su izražene sve tri prostorne razine identiteta (lokalni, regionalni, nacionalni), s time da su najprisutniji regionalni hodonimi, dok je, očekivano, najmanje onih hodonima koji upućuju na inozemstvo. Povećana prisutnost regionalnih, a potom i lokalnih hodonima, koji zajedno čine tri četvrtine ukupnoga broja analiziranih hodonima, zapravo je posve razumljiva. Naime, takvi hodonimi najbolje iskazuju želju građana da sačuvaju lokalna, često dijalektalna, imena za neke gradske i regionalno važne toponime ili da istaknu važnost nekoga lokalnog, odnosno regionalno važnog uglednika, povijesnog događaja, pojma ili lokaliteta koji je odredio daljnji razvoj njihova grada i šire okolice.



Sl. 1. Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji svih naselja

Fig. 1 Expression of identity in urban toponymy of all towns

Slični se zaključci nameću i analizom distribucije hodonima po gradovima (Sl. 2). Najprije se, naime, uočava da se udjeli pojedinih hodonima u gradovima razlikuju. Posljedica je to ponajviše specifičnoga historijsko-geografskog razvoja izdvojenih gradova. Ipak, susljedno već rečenom, može se uočiti pravilnost u prisutnosti regionalnih hodonima – u hodonimima svih gradova, osim u Malom Lošnju zbog prevlasti hodonima po orijentirima (npr. *Predjel Bočac*, *Predjel Brdina*, *Predjel Donja Brijuna*) i povezano s time izraženijega lokalnog identiteta, zastupljenost je regionalnih hodonima u odnosu na hodonime koji izražavaju druge prostorne razine identiteta zbog gore navedenih razloga najveća (35-50% svih hodonima).



Sl. 2. Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji po naseljima

Fig. 2 Expression of identity in urban toponymy according to individual towns

Kako se primijetilo, prisutnost lokalnih hodonima u izravnoj je vezi sa za lokalnu zajednicu važnim gradskim orijentirima. Naime, lokalni hodonimi uglavnom su nazvani po orijentirima, poput *Predjel Brdina*, *Predjel Kaštel* (prema dijelu grada i građevini), *Ul. svete Marije* (prema crkvi sv. Marije) u Malom Lošinj; *Trg Fortica* (prema građevini) u Labinu; *Ul. svetog Franje* (prema crkvi sv. Franje) u Rovinju; *Ul. pod urom*, *Ul. tornja*, *Svodna ul.* (prema građevinama) u Umagu i dr. Upravo zbog pozitivne kolektivne sentimentalne vrijednosti koju nose, lokalni se hodonimi rijetko ili gotovo uopće ne mijenjaju (najčešće su to i najstariji hodonimi), pa izrazitije od regionalnih hodonima odražavaju težnju lokalnoga stanovništva za glorifikacijom vlastitih osoba i kulturnih vrijednosti, odnosno za njegovanjem lokalnog identiteta. Iznimke u analiziranim gradovima su hodonimi Crikvenice i Poreča, gdje je uglavnom zbog planskog imenovanja ulica po toponimima i osobama iz drugih regija veći udio nacionalnih hodonima (npr. *Ul. Anke Butorac*, *Ul. Rade Končara*; *Dalmatinska ul.*, *Ilirska ul.*, *Vukovarska ul.*).

Nacionalni hodonimi po prisutnosti se uglavnom nalaze tek na trećem mjestu, a njihov udio znatno varira od grada do grada, što bi se moglo povezati s brojnošću hodonima koji izražavaju ostale razine pripadnosti (npr. u Malom Lošinj je, kako je već naglašeno, očita lokalna usmjerenost hodonima, čime je znatno smanjen fond ulica i trgova za imenovanje po regionalnim i nacionalnim hodonimima, pa je stoga i njihov broj manji), ali i s «nacionalnom» orijentacijom grada.¹³ Ako su nosioci nacionalne razine identiteta osobe, često je riječ o hodonimima koji izražavaju dvostruki regionalno-nacionalni identitet (npr. *Ul. Milana Ogrizovića*, *Ul. Nikole Jurišića*, *Ul. Vjenceslava Novaka* i *Frankopanski trg* u Senju).

Razumljivo, inozemna je sastavnica u hodonimima svih gradova najslabije izražena, a najjače se očituje u imenima ulica i trgova onih gradova kod kojih su stranci, osobito liječnici, hotelijeri, poduzetnici i važniji posjetitelji, imali značajnu ulogu u suvremenom turističkom razvoju grada (npr. *Stube dr. Johanna Frieschaufa*, *Ul. Marije Styskalove* u Crikvenici; *Ul. dr. Conrada Clara*, *Šetalište dr. L. R. Schottera* u Malom Lošinj; *Stubište Friedricha J. Schülera*, *Obalno šetalište Franza Josefa I.* u Opatiji i dr.). Drugdje je pojava inozemnih hodonima tek sporadična. Nepostojanje ni jednoga hodonima s inozemnom sastavnicom u Senju može se, sukladno ranije iznesenom, djelomično protumačiti nešto jačom nacionalnom i subnacionalnom osviještenosti njegovih stanovnika u odnosu na stanovnike drugih gradova. Iako ju valja uzeti s rezervom, takva izjava djelomično ima uporište u povijesnom razvoju grada,¹⁴ a djelomično je povezana i s činjenicom da je kod Senja zabilježen nešto naglašeniji trend davanja «hrvatskijih» imena tijekom posljednjega masovnijeg preimenovanja ulica i trgova 1990-ih. U to su vrijeme mnogim ulicama koje su prije bile nazvane po antifašističkim borcima promijenjena imena, i to tako da više nemaju nikakve konotacije na «partizanski» dio naše povijesti (npr. ulica partizanskoga borca *Drage Kalopera* postala je ulica senjskog kanonika, glagoljaša i tiskara *Blaža Baromića*; ulica partizana *Dušana Orlića* postala je ulica senjskoga glagoljaškog tiskara i prevoditelja *Silvestra Bedričića* i dr.).¹⁵ Dio objašnjenja o nedostatku hodonima s inozemnom sastavnicom u Senju leži i u činjenici što je broj ulica i trgova koji su nazvani po nekome ili nečemu vezanom za inozemstvo i drugdje vrlo malen (od 3 u Crikvenici i Labinu do 27 u Rovinju).

ODNOS REGIONALNIH I NACIONALNIH HODONIMA

Da bi se utvrdilo postoji li razlika u zastupljenosti regionalnih i nacionalnih hodonima kod analiziranih gradova na subregionalnoj osnovi (istarskih i kvarnerskih), koja bi upućivala na razliku u izraženosti prostornih identiteta među subregijama, i da bi se uvidjelo u kojoj je mjeri takva razlika, ako postoji, statistički značajna, poslužilo se dvama pokazateljima: lokacijskim kvocijentom,¹⁶ kojim se odredio stupanj prisutnosti regionalnih i nacionalnih hodonima, i hi kvadratom,¹⁷ kojim se provjerilo postoji li statistički značajna razlika u izraženosti navedenih razina prostornog identiteta u gradskoj toponimiji u Istri i na Kvarneru.

Iz tablice 1 vidi se da se lokacijski kvocijenti međusobno bitno razlikuju, osobito ako se promotri skupna vrijednost za kvarnerske i istarske gradove. Kada se usporede svi regionalni hodonimi, dobiva se da je u onima iz kvarnerskih gradova slabije izražen regionalni, a jače nacionalni identitet. S druge pak strane, istarski gradovi kroz svoje hodonime jače izražavaju regionalni, a slabije nacionalni identitet. Kako se vidi iz tablice, razlika je još očiglednija kada se usporede kvarnerski i istarski hodonimi koji odražavaju jedinstvene identitete (samo regionalni ili samo nacionalni). Do istih se zaključaka dolazi i primjenom hi kvadrata. Uspoređujući broj svih regionalnih hodonima s preostalim hodonimima, vrijednost hi kvadrat distribucije pokazala je da između kvarnerskih i istarskih gradova postoji i statistički značajna razlika u izraženosti regionalnog identiteta ($p = 0,039679$). Ovim se pokazateljima zapravo statistički ukazalo na to da pretpostavka o jače izraženom regionalnom identitetu u Istri pronalazi svoje pokriće i u urbanom pejzažu istarskih gradova, odnosno u njihovoj uličnoj nomenklaturi. O specifičnom istarskom identitetu, međutim, bit će više riječi kasnije.

Tab. 1. Lokacijski kvocijenti izraženosti regionalnog i nacionalnog identiteta u gradskoj toponimiji
 Tab. 1 Location quotients of expression of regional and national identity in urban toponymy

Subregija	Naselje	Svi hodonimi koji izražavaju		Hodonimi koji izražavaju isključivo	
		regionalni identitet	nacionalni identitet	regionalni identitet	nacionalni identitet
Kvarner	Crikvenica	0,83	1,48	0,86	2,50
	Mali Lošinj	0,77	0,71	0,88	1,05
	Opatija	1,14	1,18	0,82	0,53
	Senj	0,95	1,33	0,71	0,64
Ukupno		0,94	1,20	0,81	1,15
Istra	Labin	1,01	0,49	1,17	0,16
	Pazin	1,07	1,01	0,91	0,59
	Poreč	1,07	1,44	1,15	1,98
	Rovinj	1,07	0,70	1,17	0,71
	Umag	0,86	0,89	0,93	0,86
Ukupno		1,03	0,90	1,10	0,92

Odstupajući slučajevi rezultat su specifičnih uvjeta razvoja pojedinoga grada. Na primjer, u analizi svih hodonima koji izražavaju prostorni identitet na Kvarneru, najveća zastupljenost regionalnih hodonima u Opatiji objašnjava se mnoštvom dvostrukih regionalno-nacionalnih hodonima (22%) (najčešće ulice i trgovi nazvani po osobama; npr. *Ul. Drage Gervaisa*, *Stubište dr. Vande Ekl*, *Ul. Jurja Dobrile*). Slabija zastupljenost regionalnih hodonima u Umagu u odnosu na ostale istarske gradove i ispodprosječna prisutnost nacionalnih hodonima u Malom Lošinj u odnosu na druge kvarnerske gradove djelomično je rezultat veće izraženosti lokalnih hodonima u oba grada. Više nacionalnih hodonima u Poreču i Pazinu u odnosu na druge istarske gradove djelomično je posljedica planskog imenovanja novih gradskih četvrti (npr. po otocima/gradovima *Korčulanska ul.*, *Bračka ul.* i *Hvarska ul.* u predjelu Špadići ili po narodnim herojima i partizanskim borcima NOB-u *Ul. Ive Lole Ribara*, *Ul. Rade Končara* i *Ul. Anke Butorac* u četvrti Novo naselje u Poreču) te masovnije posljednje denominacije ulica i trgova s početka 1990-ih¹⁸ (npr. *Zagrebačka ul.* prije *Ul. bratstva i jedinstva* i *Hrvatski trg* prije *Trg Joakima Rakovca* u Pazinu) u ta dva grada.

Analiza hodonima koji izražavaju jedinstven regionalni identitet upozorava na još neke specifičnosti. Najveće odstupanje regionalnih hodonima zabilježeno je u Senju, Labinu, Poreču i Rovinju, što konkretno znači da se u tim gradovima regionalna razina prostorne pripadnosti u gradskoj toponimiji izražava manje (u Senju), odnosno više (u Labinu, Poreču, Rovinju), nego u ostalim gradovima dviju subregija. U Senju je to odraz većega broja nacionalnih hodonima u odnosu na ostale kvarnerske gradove. Veća brojnost regionalnih hodonima u većem broju istarskih gradova u odnosu na Kvarner dodatno potvrđuje da je u istarskim hodonimima jače izražen regionalni identitet nego u kvarnerskim, što se, dakle, osobito dobro uočava u Labinu, Poreču i Rovinju. Regionalni hodonimi u Pazinu i Umagu u odnosu na ostale istarske gradove nešto su slabije zastupljeni zbog većeg udjela lokalnih hodonima (npr. *Ul. Buraj*, *Ul. Draželj*, *Ul. Rijavac*, *Franjevačke stube* u Pazinu; *Ul. Komunela*, *Limarska ul.*, *Svodna ul.*, *Ul. pod urom*, *Trgovačka ul.* u Umagu).

GRADSKA TOPONIMIJA I NARODNOSNI SASTAV STANOVNIŠTVA

Budući da je proces (pre)imenovanja ulica i trgova pod utjecajem trenutno vladajuće elite, odnosno lokalne uprave,¹⁹ koja izravno odlučuje o imenima ulica i trgova nekoga grada te, služeći se hodonimima kao idealnim predloškom za prezentaciju točno određenih političko-ideoloških stajališta (Begonja, 2006), u kulturnom/političkom pejzažu demonstrira svoju «moć» (Azaryahu i Kook, 2002), može se steći dojam da gradska toponimija zapravo ne predstavlja stvarne osjećaje pripadnosti stanovnika nekoga grada. Odgovor na pitanje u kojoj se mjeri izraženost identiteta u gradskoj toponimiji podudara sa stvarnim osjećajem vezanosti njegovih stanovnika uz regiju ili državu pokušao se dati usporedbom hodonima i narodnosnoga sastava u promatranim gradovima na Kvarneru i u Istri,²⁰ jer je i izjašnjavanje stanovnika prema narodnosti također način ekspresije osjećaja pripadnosti (Tab. 2).

Komparacijom udjela Hrvata i stanovnika koji su se izjasnili u smislu regionalne pripadnosti (*regionalaca*) u promatranim kvarnerskim i istarskim gradovima dobiva se

Tab. 2. Odnos hodonima i narodnosnoga sastava stanovništva

Tab. 2. Relationship between hodonyms and national structure of the population

Subregija	Grad	Stanovništvo prema narodnosti (%)		Regionalci**	Razina prostornog identiteta izraženog u gradskoj toponimiji (%)	
		Hrvati	Druge narodnosti*		Nacionalni	Regionalni
Kvarner	Crikvenica	90,02	7,03	0	24,42	30,23
	Mali Lošinj	83,14	12,05	0,05	10,29	30,88
	Opatija	86,85	8,43	0,31	5,15	28,87
	Senj	96,77	2,14	0	6,25	25,00
Ukupno		88,96	7,52	0,11	11,24	28,53
Istra	Labin	67,89	15,61	7,27	1,59	41,27
	Pazin	86,51	3,00	5,07	5,75	32,18
	Poreč	75,40	14,66	3,61	19,40	40,30
	Rovinj	65,94	22,37	5,00	6,94	41,32
	Umag	59,64	31,13	1,57	8,65	32,69
Ukupno		70,44	18,08	4,40	9,02	38,61

* Pod pojmom «druge narodnosti» misli se na sve nacionalne manjine u Hrvatskoj koje su izdvojene u popisnoj statistici: Albanci, Austrijanci, Bošnjaci, Bugari, Crnogorci, Česi, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Srbi, Talijani, Turci, Ukrajinci, Vlasi, Židovi i dr. Uz stanovnike koji su se izjasnili u smislu nacionalne pripadnosti, posebnu popisnu kategoriju čine i oni koji se nisu izjasnili u smislu nacionalne pripadnosti te nepoznati.

** *Regionalci* su stanovnici koji se nisu izjasnili u smislu nacionalne pripadnosti, nego su se izjasnili u smislu regionalne pripadnosti. Zbog skraćivanja opisnoga naziva kategorije, u tablici i tekstu pojednostavnjeno se nazivaju *regionalcima*.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., Statističko izvješće 1166.

potvrda o već poznatom fenomenu *istrijanstva* – izraženoga istarskoga regionalnog osjećaja (Žuljić, 1995; Banovac, 1998; Banovac i dr., 2004). Kako na (sub)regionalnoj, tako i na razini pojedinih istarskih gradova zamjetan je veći udio *regionalaca* i manji udio Hrvata u odnosu na područje Kvarnera. U Labinu, na primjer, izjašnjavanje dijela stanovništva po regionalnoj osnovi valja pripisati većem broju nehrvatskoga stanovništva, ponajviše Bošnjaka, koje se ovamo doselilo otvaranjem rudnika nakon Drugoga svjetskog rata. Na kvarnerskom području, s druge strane, ni jedan grad nema udio *regionalaca* veći od 1%. Štoviše, u Senju, kao „najhrvatskijem“ od svih analiziranih gradova, udio Hrvata gotovo je stopostotan. Stoga se može pretpostaviti da ovako izraženo izjašnjavanje stanovnika Istre u smislu regionalne vezanosti i, s druge strane, osjetno manji udio *regionalaca* u kvarnerskim gradovima ima odraza i u urbanom pejzažu, tj. gradskoj toponimiji promatranih naselja.²¹ Zanimljivo je da je u strukturi nacionalnih manjina u svim istarskim gradovima, osim u Labinu zbog većeg udjela Bošnjaka, najzastupljenija talijanska manjina, dok u kvarnerskim gradovima najveći udio odlazi na srpsku manjinu. Međutim, udio stanovnika Kvarnera koji su se izjasnili kao Srbi nigdje ne prelazi 5% ukupnoga broja stanovnika gradova. Udio Talijana u nekim je istarskim naseljima znatno veći (Tab. 4).

Kada se usporedi narodnosni sastav gradova i izraženost određene razine prostornog identiteta u gradskoj toponimiji naselja uočavaju se neke pravilnosti. Naime, u kvarnerskim gradovima, gdje je i najveći udio Hrvata, nacionalni hodonimi dvostruko su prisutniji nego u istarskim gradovima, u kojima je udio Hrvata smanjen u korist *regionalaca*. Evo nekih primjera.

U Labinu, u kojem je najveći udio *regionalaca*, i broj regionalnih hodonima je, uz Rovinj, najveći, (u Labinu npr. *Ul. 43. istarske divizije*, *Istarska ul.*, *Pulska ul.* i *Ul. Pina Budicina*; u Rovinju npr. *Ul. Jurja Dobrile*, *Ul. Matije Vlačića Ilirika* i *Motovunska ul.*). Očekivano, nacionalni identitet u gradskoj toponimiji tih dvaju gradova najslabije je izražen, što se podudara s udjelom Hrvata u njima. U Senju je pak udio Hrvata najveći, što odgovara najmanjem udjelu regionalnih hodonima.²² Nacionalni identitet zbog planskog je imenovanja ulica i trgova, kako je već napomenuto, najjače izražen u Crikvenici (npr. *Ul. Ante Starčevića*, *Ul. bana Jelačića*, *Ul. Ivana Gundulića* i *Frankopanska ul.*), što korespondira s vrlo visokim udjelom Hrvata u nacionalnom sastavu Grada Crikvenice (odmah nakon Senja). Ovakva kvantitativna analiza upućuje na zaključak da gradska toponimija dovoljno jasno i konkretno ukazuje na razlike u izraženosti nacionalnog/regionalnog identiteta u Istri i na Kvarneru, ali i da je za njezino potpuno razumijevanje potrebno poznavati specifičnosti svakog analiziranog grada ili šireg područja.

«Istarski» identitet u gradskoj toponimiji

Sudeći po očitovanju stanovništva po popisima ili na političkim izborima, najizraženiji regionalni identitet u Hrvatskoj jest «istarski» identitet. Evidentno je to ne samo po udjelu *regionalaca* prema popisima stanovništva,²³ koji jedino u Istri ima nešto veće značenje, nego i iz rezultata izbora 1992. i 1993., prema kojima je stanovništvo Istre podržalo *regionalnu stranku* Istarski demokratski savez (IDS).²⁴ Jak osjećaj regionalne identifikacije u Istri, kojeg potvrđuju rezultati istraživanja prema kojem je čak 75% ispitanika istaknulo dominantnu regionalnu (istarsku) razinu prostorne identifikacije, zatim lokalnu, a tek potom nacionalnu (Banovac i dr., 2004), nije jednoznačno uvjetovan, nego je odraz njezinih svekolikih geografskih, povijesnih, političkih, kulturnih i gospodarskih osobitosti. U prvom redu rezultat je prirodno-geografski izdvojenoga smještaja Istarskoga poluotoka (prirodne barijere Učka i Ćićarija), specifičnoga rubnog, graničnog položaja unutar hrvatskoga teritorija koji je uvjetovao stoljetno prožimanje triju naroda (Hrvata, Slovenaca i Talijana), zatim kasnog uključivanja u nacionalni teritorij, najveće gospodarske razvijenosti u hrvatskim okvirima, koja počiva na naprednoj turističkoj djelatnosti, te tješnjoj povezanosti sa Zapadom (Klemenčić i dr., 1993).

Povijesne uzroke nastanka istarskoga regionalnog identiteta treba potražiti u društvenim okolnostima koje su predodredile etničku strukturu Istre još u srednjem vijeku, kada je Istra teritorijalno i etnički bila podijeljena na habsburšku (austrijsku) i mletačku vlast. Višestoljetna politička podvojenost te plansko doseljavanje stanovništva šarolika etničkoga sastava (Hrvati, Talijani, Grci, Albanci, Rumunji i dr.) negativno je utjecalo na integracijske procese konstrukcije kolektivnog identiteta. Burnu povijest Istre obilježili su konfliktni odnosi hrvatskog i talijanskog entiteta, iredentističke ideje Talijana, nacionalno osvješćivanje istarskih Hrvata, fašizam, optiranje za Italiju. Glavne posljedice takvih

događaja bile su: jačanje kulturne homogenizacije, stvaranje osjećaja nepovjerenja spram političkih centara koji su nastojali proširiti utjecaj u Istri i općenito ostalih („vanjskih“) stanovnika te formiranje jačeg osjećaja regionalne pripadnosti temeljenog na burnoj zajedničkoj prošlosti. Zato i ne čudi da su u kolektivnom identitetu Istrana manje ukorijenjeni nacionalni motivi, a više unutarnja solidarnost, koja se očituje i u političkoj mobilizaciji na regionalnoj osnovi (Banovac, 1998; Banovac i dr. 2004). Politička dimenzija istarskoga regionalnog identiteta u posljednjih se nekoliko godina ogleda u naglašavanju i definiranju pojma *istrijanstva*.²⁵

STRUKTURA REGIONALNIH HODONIMA

Zbog najveće prisutnosti regionalnih hodonima u gradskoj toponimiji svih analiziranih gradova (Sl. 1), posebno je analizirana njihova struktura, ovisno o tome po čemu su nazvani (vidi bilješku 9). Premda imenovanje ulica i trgova prema osobama, za razliku od imenovanja prema toponimima ili orijentirima, može postati vrlo osjetljivo pitanje za neku zajednicu jer može dovesti do nesuglasja među zagovornicima različitih političkih ideologija, ali i među samim građanima, koji mogu imati drugačiju percepciju o važnosti neke povijesno relevantne osobe od službenih davatelja imena (treba se samo sjetiti reakcija građana na imenovanje *Trga Franje Tuđmana* i možebitno preimenovanje *Trga maršala Tita* u Zagrebu), iz tablice 3 očito je da se prilikom imenovanja ulica i trgova, a s ciljem održavanja komemorativnog kolektivnog pamćenja, najčešće odabiru upravo osobe zaslužne za razvoj kraja, regije ili države. Naime, od svih analiziranih hodonima (1024), po osobama je nazvan 471 hodonim (46%, bez obzira na razinu identiteta). Kako je prethodno dokazano da je regionalni identitet najizraženija razina prostornog identiteta, logično je da je i među regionalnim hodonimima najviše onih koji se nazivaju prema nekoj uglednoj osobi. Može se tako pretpostaviti da želja zajednice za isticanjem istaknutih osoba osobito dolazi do izražaja upravo na lokalnoj i regionalnoj razini, jer se često radi o osobama koje potvrdu za svoje zasluge dobivaju samo na subregionalnoj razini (tj. hodonime nazvane po njima naći ćemo samo u jednom ili nekoliko obližnjih gradova).

Nadalje, najveći je udio regionalnih hodonima nazvanih po osobama u Opatiji (brojni uglednici važni za razvoj turizma i zaslužni antifašistički borci), a najmanji u Poreču (zbog brojnih ulica i trgova nazvanih po toponimima). Općenito gledajući, od ukupnoga broja ulica i trgova nazvanih po osobama, oni koji izražavaju regionalnu vezanost svuda su zastupljeni s više od 70% (osim u Crikvenici, zbog većeg broja onih nazvanih po toponimima). U Pazinu, na primjer, sve ulice i trgovi nazvani po osobama odražavaju regionalnu pripadnost, bilo da je riječ o jedinstvenom regionalnom identitetu (npr. *Ul. Antuna Kalca*, *Ul. Frana Novljana*, *Ul. Joakima Rakovca*, *Prolaz Frana Matejčića*), ili o osobama koje su uz to i nacionalno važne, pa su ujedno nosioci regionalnoga i nacionalnoga identiteta (*Ul. Bože Milanovića*, *Ul. Josipa Voltića*, *Ul. Mate Balote* i dr.). Kako se vrlo često radi o ovom potonjem, ne čudi podatak da u više gradova postoje ulice i trgovi istog imena (npr. *Ul./trg Joakima Rakovca* – porečkog antifašista i borca u NOB-u – i *Ul./obala Matka Laginje* – hrvatski ban i političar iz Klane – postoje u svim analiziranim istarskim gradovima i u Opatiji; *Ul. Bože Milanovića* – pazinskoga crkvenog povjesničara i ilirca – nalazi se u Pazinu, Poreču, Umagu, Malom Lošnju i Opatiji).

Tab. 3. Struktura regionalnih hodonima

Tab. 3 Structure of regional hodonyms

Subregija	Naselje	Opći tip					Ukupno
		Osobe	Toponimi	DIJE*	Orijentiri	Ostalo	
Kvarner	Crikvenica	31	3	3	0	0	37
	Mali Lošinj	20	7	0	0	0	27
	Opatija	49	1	2	4	1	57
	Senj	33	9	3	2	0	47
Ukupno		133	20	8	6	1	168
Istra	Labin	24	5	4	0	0	33
	Pazin	34	1	11	1	1	48
	Poreč	44	25	4	0	1	74
	Rovinj	122	22	14	2	0	160
	Umag	30	10	3	3	0	46
Ukupno		254	63	36	6	2	361
Ukupno regionalnih hodonima		387	83	44	12	3	529

* vidi bilješku 9

Regionalni hodonimi nazvani po toponimima upućuju na važnost gradova, predjela, otoka, planina u okolici analiziranoga grada s kojom je taj grad bio (ili je još uvijek) razvojno vezan. Stoga ne čudi činjenica da su to oni toponimi koji su mu smještajno bliži (npr. *Pulska ul.* i *Pazinska ul.* u Labinu, *Vinodolska ul.*, *Primorska ul.* i *Selska ul.* u Crikvenici, *Buzetska ul.*, *Motovunska ul.* i *Porečka ul.* u Umagu, *Creska ul.* i *Osorska ul.* u Malom Lošinjju). Njihov je udio u ukupnom broju imena ulica i trgova koje nose regionalna obilježja znatno manji od onih nazvanih po osobama. Logično, najviše ih je u najvećim gradovima (Rovinj, Poreč, Umag), od kojih prednjači Poreč (34% regionalnih hodonima), što je posljedica planskog imenovanja ulica po gradovima i otocima iz regije (npr. *Brijunska ul.*, *Dvigradska ul.*, *Grožnjanska ul.*, *Lovrečka ul.*). Najmanje ih je u Opatiji i u Pazinu zbog općenito maloga broja hodonima koji su nazvani po toponimima, bez obzir na razinu identiteta (*Ul. Castel San Pietro Tome* u Opatiji i *Kastavska ul.* u Pazinu), tj. većega broja lokalnih hodonima.

Regionalni hodonimi koji su nazvani po nekom važnom povijesnom događaju, pojmu ili pojavi zastupljeni su tek sa 8% u ukupnom broju hodonima koji izražavaju regionalni identitet. Najviše ih je u Rovinju (zbog veličine grada) i u Pazinu (zbog njegove funkcije županijskoga središta); u Pazinu takvi hodonimi iz kategorije DIJE (vidi bilješku 9) čine gotovo četvrtinu svih pazinskih hodonima s regionalnom odrednicom (npr. *Ul. 43. istarske divizije*, *Ul. istarskih narodnjaka*, *Ul. Družbe svetog Ćirila i Metoda*, *Ul. istarskih glagoljaša*, *Trg Istarskog razvoda*).

Hodonimi koji izražavaju regionalni identitet a nazvani su po orijentirima tek su sporadična pojava, jer su orijentiri zapravo vezani uz lokalnu pripadnost. Najčešće su to imena susjednih naselja prema kojima vodi neka ulica ili cesta u gradu (npr. *Matuljska cesta*, *Put u Bregi*, *Veprinački put* u Opatiji ili *Novigradska ul.*, *Savudrijska cesta* u Umagu).

ULICA CONCETTA, ULICA ANDRONELLA: TALIJANSKI ELEMENT U TOPONIMIJI ISTARSKIH GRADOVA

Povijest većega dijela Istre stoljećima je bila vezana uz talijanski (mletački) teritorij, talijansku kulturu, jezik i način života, posljedice čega se i danas odražavaju u narodnosnoj strukturi stanovništva, u kompleksnim društvenim odnosima, u toponimiji²⁶ te u još uvijek vrlo živom talijanskom jeziku, ponegdje jednako zastupljenom jeziku svakodnevnice komunikacije (najviše u Rovinju i u Umagu). Naime, poznavanje talijanskog jezika i stav prema hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti bitni su indikatori socijalne integracije na lokalnoj, tj. regionalnoj prostornoj razini, pa pridonose stvaranju osjećaja regionalne pripadnosti (Banovac, 1998), što se u konačnici ogleda i u toponimiji istarskih gradova.²⁷

Koliko je *talijanski element*²⁸ danas izražen u gradskoj toponimiji, u kakvu je odnosu sa strukturom stanovništva po narodnosti i upućuje li na specifičnu dvojnost regionalnoga istarskog identiteta ispitalo se kvantitativnom analizom istarskih hodonima.

Da je *talijanski element* vrlo prisutan u gradskoj toponimiji analiziranih gradova Istre uočava se već običnom šetnjom ili pogledom na plan grada, a potvrđuje se i ovakvom analizom. Od ukupnoga broja hodonima popisanih u pet istarskih gradova, četvrtina ima obilježje *talijanskoga* (Tab. 4). Najviše *talijanskih* hodonima zabilježeno je u Rovinju (gotovo polovica svih hodonima), Poreču i Umagu. Samo je u Pazinu taj udio manji od 5%, tj. samo se tri pazinska hodonima mogu svrstati u ovu kategoriju (*Ul. Camillo de Franceschi*, *Ul. Luigija Dallapiccole* i *Ul. Ospizio Mosconi*), dok su sve ostale ulice izrazito *hrvatskog* obilježja (*Ul. bune kmetova*, *Ul. gradskih igrališta*, *Hrvatski trg*, *Stari trg* i dr.). Iz ovih podataka ne samo da se može iščitati različitost u povijesnom razvoju Istre, nego se s prilično precizno mogu izdvojiti njezini dijelovi koji su bili pod austrijskom, a koji pod dugotrajnom mletačkom vlašću.

Tab. 4. *Talijanski element u gradskoj toponimiji istarskih naselja*

Tab. 4 The Italian element in urban toponymy of Istrian towns

Naselje	Broj hodonima	Hrvatska imena		Talijanska imena		Talijani u naseljima (%)
		Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	
Rovinj	288	156	54,17	132	45,83	11,93
Poreč	134	121	90,30	13	9,70	4,00
Umag	104	83	79,81	21	20,19	10,99
Pazin	87	84	96,55	3	3,45	1,95
Labin	63	55	87,30	8	12,70	3,24
Ukupno	676	499	73,82	177	26,18	4,77

Izvor: Posebno obrađeni podaci popisa 2001., DZS, Zagreb, 2005.

Usporede li se analitički dobiveni nalazi gradske toponimije prema udjelu *talijanskoga* s rezultatima popisne statistike o udjelu Talijana u istarskim naseljima (2001), otkriva se, slično kao i kod usporedbe regionalnih hodonima i udjela *regionalaca*, određena podudarnost među njima, čime se ponovno potvrđuje tvrdnja da gradska toponimija može odražavati narodnosnu strukturu stanovništva. Najprije se uočava da Rovinj i Umag, kao dva grada s najvećim udjelom *talijanske* ulične nomenklature, imaju i najveću talijansku manjinu u usporedbi s promatranim gradovima. Premda je udio Talijana u Rovinju dosta visok, broj *talijanskih* imena ulica i trgova znatno je viši, što se djelomično može objasniti činjenicom da je u Rovinju talijanizacija i potalijančivanje zbog njegove veličine i značenja između dva svjetska rata bilo vrlo intenzivno te činjenicom što se bez obzira na smanjenje udjela Talijana u Rovinju, osobito nakon Drugoga svjetskog rata (Klemenčić i dr., 1993), sačuvao velik broj ulica i trgova iz prijašnjega razdoblja (npr. *Ul. Androna Leme, Ul. Arnolongo, Ul. Concetta, Ul. Grisja*). Osim toga, dodane su mnoge ulice koje nose imena po Rovinjcima ili drugim Istranima, primjerice zaslužnim borcima u NOB-u, s *talijanskim* ili talijaniziranim osobnim imenima i prezimenima (npr. *Uspomna Francesca Bodi, Ul. Zorzetija Bruna, Vijeće braće Lorenzetto, Beroaldov prolaz*). Premda je u ostalim analiziranim gradovima udio *talijanskih* hodonima manji nego u Rovinju i u Umagu, primijećeno je korespondiranje s udjelima Talijana u gradovima Poreču, Pazinu i Labinu. Očekivano, najmanja zastupljenost takvih hodonima zabilježena je u Pazinu, što se gotovo podudara s udjelom Talijana, čime se ističe njegovo obilježje „najhrvatskijeg“ analiziranoga istarskoga grada.

Nadalje, povezanost *talijanskog elementa* u imenima ulica i trgova istarskih gradova i izraženosti prostornog identiteta logično se dovodi u vezu s lokalnom i regionalnom razinom identiteta, jer hodonimi koji u hrvatskom gradovima imaju obilježje *talijanskoga* po svojoj prirodi najčešće pripadaju tim dvjema razinama prostorne pripadnosti, dok su nacionalna i nadnacionalna razina vrlo rijetke. Tako, na primjer, 91,5% hodonima s *talijanskim elementom* izražava lokalni ili regionalni identitet, odnosno više od polovice izražava ih regionalni identitet (npr. *Dvor Massato, Ul. Giovannija Dapirana, Ul. Tommasa Caenazza* u Rovinju ili *Ul. Mattea Benussija, Ul. Gian Rinalda Carlja* u Umagu). Nosioci lokalnog identiteta uglavnom su *talijanski* ili talijanizirani orijentiri (*Ul. Monpeloso, Ul. Lacosercio* u Rovinju ili *Ul. Kampi, Ul. Pjante* u Poreču i dr.).

ZAKLJUČAK

Iz iznesenoga se može zaključiti da se kolektivni identitet stanovnika nekoga grada, slično kao i njegov historijsko-geografski razvoj, može iščitati iz imena ulica i trgova u tome gradu upotrebom kvantitativne (statističko-matematičke) i kvalitativne (interpretativne) značenjske analize. Istraživanjem ekspresije identiteta u hodonimima odabranih kvarnerskih i istarskih gradova u ovome radu, uočeno je da je najizraženija regionalna razina pripadnosti, dok je frekventnost nacionalnih i lokalnih hodonima varijabilna i mnogo ovisnija o specifičnim uvjetima razvoja pojedinoga grada.

Nadalje, uvidjelo se da postoji određena razlika u izraženosti regionalnog i nacionalnog identiteta u hodonimima tih dviju subregija, koja ukazuje na veću prisutnost nacionalnih

hodonima na Kvarneru te izraženiji regionalni identitet u hodonimima Istre. Usporedbom udjela Hrvata, odnosno *regionalaca* s udjelom hodonima koji izražavaju nacionalni, odnosno regionalni identitet, pokazalo se da urbani pejzaž, u ovom slučaju gradska toponimija, upućuje na određene pravilnosti u korespondiranju između tih varijabli, tj. da vjerno prati i vidljivo oslikava narodnosni sastav i dominantne razine identificiranja određene zajednice. Time se ponovno utvrdila već ranije iznesena i u mnogim radovima potvrđivana teza o postojanju regionalnog istarskog identiteta.

Struktura regionalnih hodonima prema onome po čemu su nazvani, slično kao i kod svih ostalih hodonima, ukazuje da ih je većina dobila ime po nekoj istaknutoj osobi, pa je susljedno tome, kod regionalnih hodonima povećan broj lokalno i regionalno važnih osoba. Po broju slijede imena ulica i trgova koji su nazvani po geografskim imenima, osobito onim toponimima koji su smještajno bliže promatranom gradu, ili važnim događajima iz povijesti grada te orijentirima (koji u svojoj biti izražavaju lokalnu pripadnost). Naposljetku se utvrdilo da su u gradskoj toponimiji Istre u znatnoj mjeri izraženi talijanski utjecaji, što je odraz povijesnih okolnosti i postojeće prisutnosti talijanske manjine.

POZIVNE BILJEŠKE

1. Identitet se u tom kontekstu može shvatiti kao način na koji određena zajednica shvaća sebe i kako se predstavlja autsajderima. Svaki identitet stoga podrazumijeva neizostavno uključivanje u zajednicu i isključivanje drugih, stranih (Crang, 1998; Kalapoš, 2002).
2. To znači da se istodobno može izražavati više identiteta – npr. pojedinac može govoriti više jezika, osjećati se pripadnikom više prostornih cjelina, kakav je slučaj kod pripadnika nacionalnih manjina, ili obavljati više zanimanja. Iz toga proizlazi da se na pojedinca može gledati kao na mozaik različitih razina i vrsta identiteta koje se aktiviraju u određenim prilikama, uglavnom u susretu s drugim, drugačijim (Kalapoš, 2002).
3. Ovo razdoblje obilježava (samo)kritičnost, relativiziranje prije utvrđenih općeprihvaćenih ideja i mišljenja, odnosno kritiku apsolutnih istina, velikih mjerodavnih priča i identiteta (rasnog, spolnog, nacionalnog). Na taj se način osvještava višeslojnost, raspršenost, kompleksnost i promjenjivost identiteta tijekom vremena (Blunt, 2003; Panelli, 2004). Naime, pojedine društvene skupine mijenjaju shvaćanje o razlikama između sebe i drugih s promjenama u odnosima s njima, najčešće uslijed promjena u političkim i međudržavnim odnosima (Hrvatska enciklopedija, sv. 5 i 8).
4. Da identitet, na primjer regionalni, može postati konkretna kolektivna mobilizacijska snaga i vrijedan instrument regionalnoga planiranja zaključuje estonski geograf Garri Raagmaa (2002). Na primjeru dvaju sela i jednoga grada u središnjoj Estoniji, Raagmaa je istražio u kakvu su odnosu jačina izraženosti regionalnog identiteta i uključenost stanovnika navedenih zajednica u društveno-gospodarskom razvoju naselja. Dokazao je da kompaktne zajednice sa stabilnim demografskim razvojem i zajedničkom povijesnom i kulturnom baštinom imaju izraženiji regionalni identitet od heterogenih zajednica te da je izraženost regionalnog identiteta u korelaciji s postojanjem i gustoćom institucija na određenom području. Kako se i pretpostavljalo, potvrđeno je da zajednice s izraženijim identitetom imaju veću želju za sudjelovanjem u planiranju lokalnoga i regionalnoga razvoja, što se očituje u većem ulaganju kapitala ili u otvaranju novih tvrtki. Raagmaa upozorava i na činjenicu da proces formiranja identiteta u prvoj fazi podrazumijeva primarnu socijalizaciju, tj. zadovoljavanje osnovne potrebe za pripadanjem, a kasnije postaje pokretač društvene mobilizacije, što znači da se članovi zajednice dobrovoljno uključuju u lokalne ili regionalne društvene aktivnosti.
5. O regionalnom istarskom identitetu u Hrvatskoj postoji znatan broj objavljenih radova i knjiga, ponajviše od eminentnih sociologa, etnologa i povjesničara (Banovac, 1996, 1998, 2004; Kalapoš, 2002; Bertoša, 2003 i mnogi drugi).

6. Politički geografi, poput Taylora, (1997), Hoosona (1994) i Dijkinka (1996), u geografskim se istraživanjima često služe pojmovima nacija, nacionalni identitet i nacionalizam, apostrofirajući pritom njihove odraze u geografskom prostoru, a najčešće kako bi objasnili mehanizam nastajanja država u 19. i krajem 20. st. Nacionalni (ali i regionalni) identitet kao tema brojnih kulturnogeografskih istraživanja (Crang, 1998; Mitchell, 2002; Blunt, 2003; Brace, 2003) promatra se s aspekta izraženosti identifikacijskih osjećaja i njegovih ekspresija u kulturnom, ponajviše urbanom, pejzažu. Šakaja (1999) ističe da se istaknutost nacionalnih vrijednosti u društvu prepoznaje kroz prisutnost različitih znakova, od tradicijskih sajмова do obnavljanja povijesnih građevina.
7. Pod gradskom toponimijom podrazumijevaju se sva imena ulica i trgova nekoga naselja. U stručnoj se terminologiji uz sintagmu *imena ulica i trgova* upotrebljavaju i sljedeći sinonimi: gradska toponimija, (h)odonimi, ulična nomenklatura, pa će se i u ovom radu kombinirati svi navedeni izrazi.
8. Pritom se ne misli da je iščitavanje prostornih identiteta putem hodonima jedini i dostatan pokazatelj koji upućuje na slabije ili jače izražena identifikacijska obilježja neke zajednice (u ovom slučaju stanovnika gradova koji određuju vlastite hodonime), nego se želi ukazati na doprinos gradske toponimije u mnogo složenijoj analizi određenja identiteta nekoga područja, koja bi uključivala i mnoge druge pokazatelje (npr., sociološko anketno ispitivanje stanovnika gradova, iščitavanje simbolike iz već navedenih sustava simbola - vidi Crang, 1998).
9. Susljedno najjednostavnijim logičkim postavkama klasifikacije gradske toponimije koje se nameću već pri paušalnom pogledu na plan grada, sve su ulice i trgovi razvrstani u pet osnovnih kategorija (tzv. općih tipova) ovisno o tome po čemu su dobile ime: 1) po osobama (npr. *Ul. Ante Starčevića, Trg Mirka Ožegovića*), 2) po geografskim imenima - toponimima (npr. *Brinjska ul., Krčka ul., Podgorska ul.*), 3) po orijentirima u naselju (glavnim lokalitetima, građevinama i sl.) (npr. *Ul. Fortica, Pavlinski trg, Trg sv. Marije*), 4) po događajima, institucijama, jezičnim i etničkim obilježjima (akr. DIJE) (npr. *Bunjevačka ul., Ul. 15. siječnja*) i 5) ostalo (ne odražavaju prostorni identitet – npr. numerički i opisni pojmovi, opće imenice, biljke i sl.) (Crljenko, I. 2007).
10. Budući da su to uglavnom najstarija, «domaća» imena koji su tijekom prošlosti bila najmanje izložena promjenama, najčešće sadržavaju lokalna dijalektalna obilježja (npr. *Ul. Pustoša, Trg Cilnica, Ul. Široka kuntrada, Ul. Zert, Ul. Crljeni put*), pa predstavljaju važno vrelo za dijalektološka istraživanja. Isto tako, zanimljiva su i geografima jer se iz njih, uz identitet, može iščitati historijsko-geografski razvoj grada, odnosno topografska obilježja grada, geografski položaj grada, fizionomska i funkcionalna struktura grada (Crljenko I., 2007).
11. U ovu su razinu prostornog identiteta iznimno uključene i osobe koje imaju izraženiji lokalni identitet, jer bi razdvajanje osoba na one koje su djelovale samo na lokalnoj od onih koje su djelovale i na lokalnoj i na regionalnoj razini zbog nepostojanja dovoljno iscrpnih podataka o životu svake pojedine osobe bilo nedosljedno i neusporedivo. Osim toga, većina osoba djelovala je barem u nekom razdoblju svoga života i na regionalnoj razini, pa se ovakva klasifikacija ne smatra pretjeranim odstupanjem od stvarnosti. Stoga se kod svih ulica i trgova nazvanih po osobama iščitavaju dvije razine prostorne identifikacije, a ne tri kao kod ostalih hodonima. Radi se, dakle, o regionalnim i nacionalnim hodonimima.
12. Valja ponoviti da ukupno izraženi prostorni identiteti u hodonimima zbog pojave dvostrukih identiteta (najčešće kod onih nazvanih po osobama) nije jednak ukupnom broju ulica/hodonima, nego je uvijek veći. Podaci koji slijede odnose se na izražene prostorne identitete.
13. Kod nekih gradova, npr. kod Senja ili Crikvenice, veća prisutnost nacionalnih hodonima može upućivati na izraženiji nacionalni identitet, ali se takvo što na temelju ove analize ne može sa sigurnošću tvrditi. U tu je svrhu potrebno analizirati i neke druge pokazatelje.
14. Kao važno političko i kulturno-književno središte (obrazovne institucije, glagoljštvo, tiskarstvo) na povoljnom vojno-strateškom položaju za obranu od Osmanlija, Senj je u 16. i 17. st. bio sjedište poznatih senjskih uskoka. Vjerojatno se već tada formirao kolektivni osjećaj koji će kasnije pretvoriti u jače izraženu nacionalnu identifikaciju. Nadalje, tradicija hrvatske pisane riječi nastavila se krajem 19. i početkom 20. st. kada su ondje rođeni ili su živjeli i djelovali veliki hrvatski književnici poput S. S. Kranjčevića, V. Novaka, M. C. Nehajeva.
15. Takva preimenovanja valja promatrati i u širem kontekstu, odnosno kao odraz trenutnoga političkog stanja u gradu. Naime, u Gradskom vijeću grada Senja od 1993. većinu činili su vijećnici desne političke opcije

(HDZ, u najvećem postotku, i HSP), za koju je karakteristično jače isticanje nacionalnih obilježja, kako u konkretnim akcijama koje provode u društvu, tako i u urbanom pejzažu.

16. Lokacijski kvocijent često je primjenjiv pokazatelj u geografskim analizama jer dovoljno precizno definira odnos manje i veće cjeline. Da bi se u ovom slučaju dobila što veća osjetljivost toga pokazatelja, u analizu su se, osim regionalnih i nacionalnih hodonima, bez obzira na to jesu li dvostruki ili ne, uzeli i hodonimi koji izražavaju isključivo jedinstveni identitet (regionalni ili nacionalni). Ovdje je opća formula za izračunavanje lokacijskoga koeficijenta: $LK = (X_i/X) / Y_i/Y$ prilagođena sljedećim vrijednostima:

LKr/LKn – lokacijski kvocijent izraženosti regionalnog/nacionalnog identiteta u hodonimima; X_i – broj svih regionalnih i nacionalnih hodonima u naselju (uključujući i one koji izražavaju dvostruki identitet) ili broj regionalnih i nacionalnih hodonima (bez dvostrukih identiteta), ovisno o kojem se LKr/LKn radi; X – ukupan broj ulica u naselju; Y_i – ukupan broj svih regionalnih i nacionalnih hodonima u analiziranim gradovima (uključujući i one s dvostrukim identitetom) ili ukupan broj hodonima koji izražavaju isključivo regionalni/nacionalni identitet u svim gradovima (bez dvostrukih identiteta); Y – ukupan broj ulica u svim naseljima.

Vrijednost lokacijskoga koeficijenta upućuje na stupanj izraženosti identiteta po sljedećim pravilima: ako je LK jednak broju 1, znači da je regionalni/nacionalni identitet jednako izražen u hodonimima pojedinoga grada/subregije u odnosu na prosječnu izraženost identiteta u hodonimima svih promatranih gradova. Ako je LK manji od 1, regionalni/nacionalni identitet slabije je izražen u hodonimima pojedinoga grada/subregije u odnosu na prosječnu izraženost za sve gradove. Ako je LK veći od 1, izraženost regionalnog/nacionalnog identiteta u gradskoj toponimiji je iznadprosječna, odnosno jače je izražena u hodonimima pojedinoga grada/subregije u odnosu na izraženost kod svih gradova.

17. Hi kvadrat definira se kao zbroj odnosa kvadrata razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti prema očekivanim vrijednostima, tj.: $\chi^2 = \sum (m_i - e_i)^2 / e_i$ gdje je m_i opažena vrijednost, a e_i očekivana vrijednost. Nulta hipoteza kod izračunavanja hi-kvadrata jest da ne postoji razlika između dva uzorka (u ovom slučaju izraženosti identiteta u hodonimima između dvije subregije – Kvarner i Istra). Granična vrijednost (p) iznosi 0,05. Ako je $p > 0,05$, ne postoji statistički značajna razlika u izraženosti identiteta u gradskoj toponimiji između dvije subregije. Ako je pak $p < 0,05$, razlika u izraženosti identiteta u gradskoj toponimiji između dvije subregije statistički je značajna. Hi kvadrat izračunat je prema ukupnom broju izraženih identiteta u svim imenima ulica i trgova.
18. Posljednje veće preimenovanje ulica i trgova dogodilo se početkom 1990-ih nakon osamostaljenja Hrvatske. U tom je smislu masovna denominacija gradske toponimije poslužila kao manifestacija velikih društvenih promjena koje su, između ostalog, uključivale proces jačanja nacionalne svijesti, prelazak iz jednoga društveno-gospodarskog sustava u drugi i istodobno odbacivanje simbola (npr. imena ulica i trgova) koji su podsjećali na prošli, socijalistički sustav i NOB (na primjeru Zadra o tome raspravlja Zlatko Begonja, 2006). Ipak, proces denominacije ulica u Hrvatskoj u to doba nije bio svugdje jednakog intenziteta. S obzirom na važnost koju je određena lokalna zajednica prepoznala u NOB-u i pojedincima zaslužnima u partizanskom pokretu, današnje se gradska toponimija vezana uz to povijesno razdoblje razlikuje od grada/regije do grada/regije.
19. Pravnu osnovu nominacije hodonima u Hrvatskoj čine zakoni (Zakon o naseljima, NN 54/88), statuti gradova i poslovnici gradskih vijeća na temelju kojih se donose odluke, rješenja ili slični pravni akti za imenovanjem nadležne komisije, odbora ili vijeća. Komisiju za imenovanje ulica i trgova čine članovi gradskog vijeća, građani, znanstveni, stručni ili javni djelatnici iz toga grada.
20. Hrvatska je u vrijeme popisa 2001. administrativno-teritorijalno bila podijeljena na 546 jedinica lokalne samouprave, od kojih su 423 općine i 123 grada. Budući da podaci o broju *regionalaca* na razini naselja nisu bili dostupni, usporedba se radila s podacima na nivou gradova (administrativne jedinice s više naselja) prema popisu iz 2001. Iako se znalo da će se time ugroziti točnost prezentiranih zaključaka, krenulo se od činjenice da stanovnici pojedinih naselja čine većinu unutar administrativne jedinice grada te da se zato ipak mogu izvesti neki općeniti zaključci (ukupan broj stanovnika svih devet odabranih naselja čini 66,8% ukupnoga stanovništva svih administrativnih jedinica, tj. gradova). Kako bi se dobili što stvarniji rezultati, u obzir se nisu uzimali dvostruki regionalno-nacionalni hodonimi, nego samo jedinstveni hodonimi (regionalni ili nacionalni).
21. Primijećeno je da se zaključci o izraženosti regionalnog identiteta u Istri i na Kvarneru dobiveni analizom gradske toponimije podudaraju s rezultatima dobivenima analizom ergonima (Šakaja, 2003): u Istri je ta razina identiteta znatno izraženija nego na Kvarneru.

22. Nacionalni hodonimi u Senju najčešće su dvostruki, u kombinaciji s regionalnim hodonimima, što se, zbog uzimanja u obzir samo jedinstvenih identiteta, ne može vidjeti iz ovih podataka. Nacionalni identitet u Senju ukupno je izražen u 30,2% hodonima, čime zauzima visoko rangirano mjesto unutar skupine odabranih gradova.
23. Po popisu iz 1991. regionalnu pripadnost iskazalo je 18,2% stanovnika Istre; uglavnom su to Hrvati koji su se regrutirali iz prijašnje (1981) skupine Jugoslavena (Žuljić, 1994, 1995). Po popisu iz 2001. regionalnu pripadnost izrazilo je 4,3% stanovnika Istre (Popis 2001, Statističko izvješće 1166).
24. IDS je na izborima 1992. osvojio 41,3% glasova birača, a na lokalni izborima 1993. čak 74,17% glasova biračkoga tijela, na izborima 1997. godine 46,35%, a 2001. godine 51,79% (Banovac, 1998, 2004).
25. Vodeća regionalna stranka u Istri (IDS) smatra da je *istrijanstvo* «proces identifikacije istarskog čovjeka sa zajedničkom teritorijalnom i povijesnom sudbinom», ali i dopušta da se „Istrijani identificiraju manifestirajući hrvatsku, slovensku, talijansku nacionalnu pripadnost i *istrijansku etničku pripadnost*“ (Programska deklaracija IDS-a), čime *istrijanstvo*, s jedne strane, relativizira nacionalnu pripadnost, a, s druge, postaje važan čimbenik homogenizacije na regionalnoj razini. Politička „preradba“ ovoga pojma u funkciji je ciljeva regionalističkoga pokreta i njegove organizacije, što dovodi do jačanja istarskoga regionalizma, povećavanja zahtjeva za decentralizacijom odlučivanja, odnosno za preraspodjelom moći „nacionalne“ države i većom autonomijom na regionalnoj razini (Banovac, 1998; Banovac i dr., 2004).
26. Supostojanje hrvatskih i talijanskih toponima, te po njima imenovanih hodonima, veoma je staro, pa je postojanje dvojezičnih naziva duboko ukorijenjeno. Upravo je zbog toga tijekom vremena došlo do preuzimanja naziva (toponima) iz istoromanskog u hrvatski jezik i obratno (Črljenko B., 1993, 1996).
27. U kolikoj je mjeri talijanski jezik zastupljen u svakodnevici Istrana, govore sljedeći podaci (Banovac, 1998): više od 55% ispitanika dobro ili odlično poznaje talijanski jezik, što je povezano s narodnosnom strukturom. Ipak, osim Talijana, za koje je razumljivo da dobro poznaju vlastiti jezik, ima gotovo 50% Hrvata koji dobro ili odlično govore talijanski jezik. U skupini *regionalaca* postotak poznavatelja talijanskoga jezika još je veći (oko 75%). Što se pak stava prema dvojezičnosti tiče, većina ispitanika smatra da dvojezičnost treba postojati samo u nekim istarskim naseljima (52%), a čak trećina njih smatra da bi to trebala biti odrednica cijele Istre. Logično, najveći su zagovornici takve ideje Talijani, dok Hrvati i *regionalci* smatraju da dvojezičnost treba uvesti samo u neke dijelove Istre.
28. Ne ulazeći u etimologiju izraza koji su iz talijanskog jezika došli u hrvatski i vremenom se toliko izmijenili da su postali dio dijalektalnoga govora, a opet nastojeći odrediti *talijansko* u gradskoj toponimiji, analizirali su se izrazi koji su očigledno talijanski. Stoga uvjetno nazvan *talijanski element* u gradskoj toponimiji čine sva imena koji sadrže talijansko ime, prezime, toponim ili riječ koji su evidentno iz talijanskoga jezika (npr. *Ul. Montepozzo*, *Ul. Quarantotta Nella*, *Ul. Garzotto*, *Ul. Giordana Pagliage*, *Ul. Casale*, *Ul. Arnolongo*).

LITERATURA

- Alderman, D.**, 2003.: Street names and the scaling of memory: the politics of commemorating Martin Luther King, Jr within the African American community, *Area* 35(2), 163-173.
- Azaryahu, M.**, 1997.: German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin, *Political Geography* 16(6), 479-493.
- Azaryahu, M., Kook, R.**, 2002.: Mapping the nation: street names and Arab-Palestinian identity: three case studies, *Nations and Nationalism* 8(2), 195-213.
- Banovac, B.**, 1996.: Etničnost i regionalizam u Istri: povijesni rakurs i suvremeni kontekst, *Migracijske teme* 12, 267-288.
- Banovac, B.**, 1998.: Društvena pripadnost, identitet, teritorij: sociološko istraživanje regionalne pripadnosti u Istri, Biblioteka Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka - Opatija.

- Banovac, B.**, 2000.: Modernitet, prostor i konstrukcija identiteta, *Revija za sociologiju* 32(3-4), 113-132.
- Banovac, B.**, 2004.: (Re)konstrukcija socijalnog prostora periferije – Prilog istraživanju kolektivnih identiteta u hrvatskoj periferiji, *Revija za sociologiju* 35(3-4), 95-112.
- Banovac, B. i dr.**, 2004.: Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije – primjeri Istre, Like i Gorskog kotara, *Revija za sociologiju* 35(3-4), 113-141.
- Bar-Gal, Y.**, 1989.: Cultural-Geographical Aspects of Street Names in the Towns of Israel, *Names: Journal of the American Name Society* 37(4), 329-344.
- Begonja, Z.**, 2006.: Odonimi kao ideološke manifestacije na primjeru Zadra u XX. stoljeću, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 48, 703-720.
- Bertoša, M.**, 2003.: Istra, Jadran, Sredozemlje: identiteti i imaginariji, Durieux i Dubrovnik University Press, Zagreb, Dubrovnik.
- Blunt, A.** 2003.: Home and identity, u: Blunt, A., Gruffudd, P., May, J., Ogborn, M., Pinder, D. (ur.): *Cultural Geography in Practise*, Oxford University Press, New York, 71-87.
- Brace, C.**, 2003.: Landscape and identity, u: Robertson, i., Richards, P.: *Studying Cultural Landscapes*, Arnold, Oxford University Press, London and New York, 121-140.
- Cosgrove, D.**, 2000.: Cultural geography, u: Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (ur.): *The Dictionary of Human Geography*, Blackwell Publishers, Oxford, 135-138.
- Crang, M.**, 1998.: *Cultural Geography*, Routledge, London and New York.
- Crljenko, B.**, 1993.: Starost hrvatsko-romanskih jezičnih dodira na tlu Istre, *Društvena istraživanja* 6-7(4-5), 707-721.
- Crljenko, B.**, 1996.: Toponimi Rovinja i Rovinjštine – ugrožena jezična baština, *Riječ: časopis za filologiju* 2(1), 7-15.
- Crljenko, I.**, 2007.: Gradska toponimija kao pokazatelj u suvremenim geografskim istraživanjima, *Zbornik radova 4. hrvatskog geografskog kongresa*, ur. Lj. Bajs i dr., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 57-72.
- Dijkink, G.**, 1996.: *National Identity and Geopolitical Visions: Maps of Pride and Pain*, Routledge, London and New York.
- Duncan, J.**, 2000: Place, u: Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (ur.): *The Dictionary of Human Geography*, Blackwell Publishers, Oxford, 582-584.
- Edgar, A., Sedgwick, P.** (ur.), 2004.: *Cultural Theory: The Key Concepts*, Routledge, London and New York.
- Hrvatska enciklopedija**, sv. 5., 2003. (ur. A. Kovačec), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Hrvatska enciklopedija**, sv. 8., 2006. (ur. S. Ravlić), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Hooson, D.** (ur.), 1994.: *Geography and National Identity*, Blackwell Publishers, Oxford and Cambridge.
- Kalapoš, S.**, 2002.: Rock po istrijanski: o popularnoj kulturi, regiji i identitetu, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Klaić, B.**, 1972.: *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zora, Zagreb.
- Klemenčić, M. i dr.**, 1993.: Promjene narodnosnog sastava Istre: prostorna analiza popisnih podataka 1880-1991., *Društvena istraživanja* 6-7(4-5), 607-629.
- Martin, J.**, 2005.: Identity, u: Atkinson, D., Jackson, P., Sibley, D., Washbourne, N. (ur.): *Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts*, I. B. Tauris, London and New York, 97-102.
- Mitchell, D.**, 2000.: *Cultural Geography: A Critical Introduction*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Mitchell, D.**, 2002.: Cultural landscapes: the dialectical landscape – recent landscape research in human geography, *Progress in Human Geography* 26(3), 381-389.
- Paasi, A.**, 2002.: Place and region: regional worlds and words, *Progress in Human Geography* 26(6), 802-811.

- Paasi, A.**, 2003.: Region and place: regional identity in question, *Progress in Human Geography* 27(4), 475-485.
- Panelli, R.**, 2004.: Social Geographies, Sage Publications, London.
- Raagmaa, G.**, 2002.: Regional Identity in Regional Development and Planning, *European Planning Studies*, 10(1), 55-76.
- Sekulić, D.**, 1997.: Prostor i identitet, *Erasmus* 19, 46-57.
- Šakaja, L.**, 1999.: Kultura, kulturni pejzaž, etničnost, u: Kultura, etničnost, identitet (ur. Čačić-Kumpes J.), Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 69-76.
- Šakaja, L.**, 2003.: Imaginativna geografija u hrvatskim ergonimima, *Hrvatski geografski glasnik* 65(1), 25-45.
- Šakaja, L.**, 2004.: Arbor mundi u nazivima ugostiteljskih objekata, *Revija za sociologiju* 35(1-2), 13-29.
- Taylor, P. J.**, 1997.: Political Geography: World Economy, Nation-state and Locality, Longman, London.
- Vresk, M.**, 1997.: Uvod u geografiju: razvoj, struktura, metodologija, Školska knjiga, Zagreb.
- Žuljić, S.**, 1994.: Hrvatska Istra: Suvremene narodnosne prilike, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Žuljić, S.**, 1995.: Regionalizam i narodnosno izjašnjavanje u Istri godine 1991., *Ekonomski pregled* 46(3-4), 277-291.
- Yeoh, B.**, 1996.: Street-naming and nation-building: toponymic inscriptions of nationhood in Singapore, *Area* 28(3), 298-307.

IZVORI I DOKUMENTI

- Fotokarta grada Rovinja**, 1: 4500, Geofoto d.o.o., 1999.
- Hrvatski opći leksikon**, ur. Kovačec, A., Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Zagreb, 1996.
- Karta općine Crikvenica**, Turistička karta 1: 50 000, Geodetski zavod SRS, 1989.
- Plan grada Crikvenice**, Turistička zajednica grada Crikvenice.
- Plan grada Crikvenice**, 1: 5000, Turistička agencija «Crikvenica Tourist».
- Plan grada Labina**, 1: 5300, Turistička zajednica grada Labina, 2002.
- Plan grada Malog Lošinja**, 1: 5900, Turistička zajednica Grada Malog Lošinja.
- Plan grada: Novigrad, Buje, Umag**, 1: 10 000, Tipografija Umag, 1984/1985.
- Plan grada Opatije i rivijere**, 1: 6000, Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta, Zagreb, Opatija, 1990.
- Plan grada Opatije**, 1: 8000, Geodetski zavod Slovenije i Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta, Zagreb, Opatija.
- Plan grada Pazina**, 1: 5000, Grad Pazin i Turistička zajednica Grada Pazina, 1998.
- Plan grada Poreča**, 1: 7500, Turistička zajednica grada Poreča.
- Plan grada Senja**, Turistička zajednica grada Senja.
- Plan grada Senja**, 1: 7000, Turističko društvo Velebit i Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta, Senj, Zagreb, 1983.

Plan grada Umaga, 1: 5000, Tipografija d.d. i Turistička zajednica Umaga, 1995.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, materinskom jeziku i vjeri, Statističko izvješće 1166, DZS, Zagreb, 2003.

Posebno obrađeni podaci popisa 2001., DZS, Zagreb, 2005.

Poreč, Červar, Funtana, Vrsar, Karta rivijere i planovi gradova, 1: 10 000, Turistički savez Općine Poreč i Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Poreč, Zagreb, 1986.

Programska deklaracija Istarskog demokratskog sabora, <http://www.ids-ddi.com/ids-ddi/dokumenti/programska-deklaracija/> (17.10.2007.)

Riviera Crikvenica, Novi Vinodolski, Izletnička karta 1: 50 000, Geodetski zavod Slovenije, 2003.

Rovinj, Karta rivijere i plan grada, 1: 4000 i 1:14 000, Turističko društvo Rovinj i Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Telefonski imenik RH, 1999. - 2000.

SUMMARY

Expression of Identity in Urban Toponymy of the Towns in Kvarner and Istria

Ivana Crljenko

The subject of research of this paper is collective spatial identity and the levels of its manifestation (local, regional, national) in the urban toponymy of selected towns in Kvarner and Istria. The key identification determinant for this type of identity is the space where a certain community lives and with which it identifies, including the process of affiliation or differentiation in relation to other communities. The manifestation of this process in space by means of symbols, from the flag to the coat of arms of the state, region or town, dialectal singularities of the language, all the way to obvious landscape elements such as monuments, architectural style, ergonyms, graffiti, urban toponymy, etc., is the subject of research of geographers, particularly the political and cultural ones.

This paper presents a model of geographical research of identity manifest in the names of streets and squares in nine towns of the North Croatian Littoral. It has three main objectives: to corroborate the fact that identity in the urban landscape can be observed through quantitative (statistical-mathematical) and qualitative (interpretative) semantic analysis of street and square names; then to establish the difference in the presence of hodonyms which reflect regional identity (the so-called regional hodonyms), and those which reflect national identity (the so called national hodonyms) in Kvarner and Istria; and finally to examine the level of prominence of the Italian influence in the urban toponymy of Istria.

The analysis of 1024 hodonyms demonstrated that regional level of spatial identity is represented the most. It is followed by the local level then the national, depending on the specific circumstances of development of individual towns. By using the location quotient and hi-square, it was demonstrated that there is a certain difference in the presence of regional and national hodonyms, which indicates to a difference in the representation of the regional and national identities of hodonyms in Kvarner and Istria. National hodonyms are more represented in Kvarner, and the regional ones in Istria. In comparison of the share of Croats, i.e. regional population, with the share of the national and regional hodonyms, it was shown that the urban landscape, in this case urban toponymy, closely follows and clearly depicts the national structure and dominant levels of identification of a certain community. This has confirmed the thesis on the existence of regional Istrian identity.

The structure of hodonyms which reflect regional identity based on what they were named after, similarly as with all other hodonyms, indicate to the fact that most of them were named after eminent persons. In terms of number, they are followed by the streets and squares that were named after geographical names, in particular the toponyms which are spatially closer to the respective town which is studied, or after important historical events in the town and landmarks (which in their essence reflect local affiliation). Finally, it has been shown that the urban toponymy of Istria exhibits significant Italian influence reflecting historical circumstances and the existing presence of Italian national minority.

Primljeno (Received): 12-11-2007

Prihvaćeno (Accepted): 14-03-2008

Mr. sc. Ivana Crljenko, asistent
Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*
Frankopanska 26, Zagreb, Hrvatska/Croatia
e-mail: ivana.crljenko@lzm.hr